

Яблонський В. В.

ORCID: 0000-0002-4000-8440

магістр архівознавства, вчитель історії

Поляхівський ліцей

с. Поляхова, Хмельницька область, Україна

КРИТО-ЄГИПЕТСЬКІ ВІДНОСИНИ ЗА ПРАВЛІННЯ ТУТМОСА III

Ключові слова: Єгипет, Кефтіу, Крит, Тутмос III, торгівля.

XV ст. до н. е. було часом існування великих цивілізацій Південної Європи й Північно-Східної Африки, які переживали апогей розквіту. Мінойський Крит (Кефтіу) та Єгипетська імперія прагнули не лише політично й економічно утримувати сусідні території під контролем, а й підтримувати взаємні контакти між собою. Цікаво, що контакти між цивілізаціями підтримувалися задовго до правління Тутмоса III (1479–1425 рр. до н. е.), підтвердженням чого є знахідки єгипетських предметів (скарбеїв, посуду) з картушами Тутмоса I, Аменхотепа III на Криті та критських предметів у Єгипті, зокрема й мінойської культури: мінойські грифони на церемоніальній сокирі цариці Яххотеп, мінойські мотиви в палаці Аменхотепа III і т. д.

У єгипетських джерелах часів XVIII династії Мінойський Крит і його жителі згадуються під назвою *Kftjw* “Кефтіу” [12, р. 277]. Також у єгипетському лексиконі існував спеціальний термін “човен критського типу” (*kftjw.w*) [5, р. 77]. Важливим джерелом інформації про відносини із Критом за правління Тутмоса III є Аннали в Карнакському храмі, а також зображення та написи в гробницях Рехміра (TT 100), Менхеперрасенеба (TT 86), Сененмута (TT 71) [14, р. 265], у яких знаходимо зображення жителів “Кефтіу”, що приносять дари (*jnw*) фараону [11, р. 39]. У гробниці Рехміра написи повідомляють про “вождів Кефтіу та островів посеред моря”, що приносять дари [1, с. 133]. У гробниці Менхеперрасенеба знаходимо мінойця з підписом “вождь Кефтіу” [2]. Постійна поява терміна *Kftjw* в єгипетських джерелах за правління Тутмоса III вказує на тривалу взаємодію з Мінойським Критом.

В Анналах Тутмоса III під 34-м роком правління зустрічаємо інформацію про кораблі Кефтіу [15, с. 707]:

 Jst mnjw.wt nb(.wt) n(y.w)t hm=f sspd(=w)
 m h.t nb.t nfr.t n(y).t šsp hm=[f m h3s.t D3h]y

m 'š kftjw.w kpn.wt [s]ktw.w

зtp(=w) m whз.w szw.w hn'

(37) *ht.w 'з.w n mdh[.wt'з].w(t)*

n(y) hm=f [5, p. 77].

“Ось, усі гавані його величності були забезпечені всіма благами того, що [його] величність отримав [у] Джахі (*Dzhy*), що складається з кораблів Кефтіу (*kftjw.w*), кораблів Біблу (*kpn.wt*) та кораблів Секту (*sktw.w*) з кедра, навантажених стовпами і щоглами, разом із 35 великими деревами для його величності” (переклад автора на основі зіставлення з перекладами Брестеда [AE, Vol. 2, p. 206]). Кораблі Кефтіу також згадуються в папірусі London BM EA 10056 [9, p. 290].

Зображені принесення дарів можна інтерпретувати як обміни дипломатичних місій, призначених для зміцнення політичних зв'язків між Єгиптом і Критом [11; 12]. Серед дарів зустрічаємо металеві та керамічні посудини, зброю, тканини, злитки міді [11, p. 39]. Варто підкреслити, що ми не маємо сцен, на яких фараон робив би зустрічні подарунки [11, p. 39]. У гробниці візира Рехміра (TT 100) сцену піднесення дарів супроводжує цікавий напис: “Прийшли з миром вожді [15, p. 1098] Кефтіу-країни та вожді островів моря, смиренно схиливши голови перед могутністю Його Величності, цар Менхеперра дарував вічне життя. Коли вони почули про його досягнення в кожній чужій країні...” [7, p. 20].

Численні археологічні знахідки єгипетських предметів на Криті й критських у Єгипті свідчать про активну торгівлю між державами в добу бронзи, а особливо за правління Тутмоса III [10]. Зокрема, вельми цікавою є знахідка алебастрової амфори з картушем Тутмоса III в похованні на теренах кладовища Кацамбасі, гавані Кносса [8].

Мінойці експортували до Єгипту кераміку, металеві вироби, олію, вино, тканини та, ймовірно, цінні породи дерева. Своєю чергою Єгипет постачав до Криту золото, папірус, зерно, вироби з каменю.

Не менш потужним був культурний взаємовплив. Важливим зразком мінойського культурного впливу є мінойські фрески в Телль-ель-Даба. Ці фрески зображують ігри з биками, грифонів, сцени полювання, мінойські палацові емблеми з мотивами лабіринту [4]. Згадані фрески, датовані часом Хатшепсут / Тутмоса III, є підтвердженням запозичення в мінойців зазначеного стилю, яким єгиптяни не послуговувались, або безпосередньою присутністю мінойських художників [16].

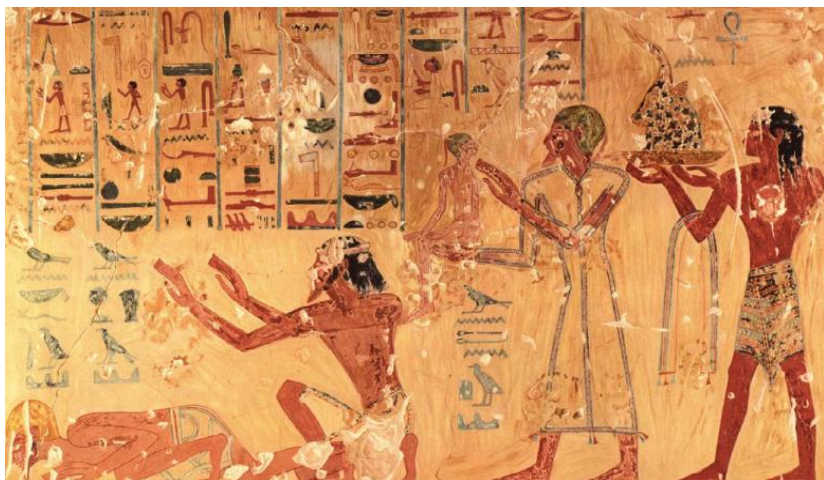
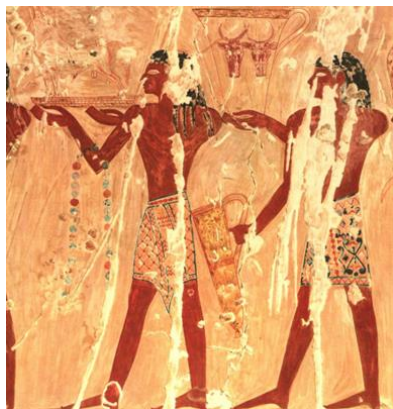
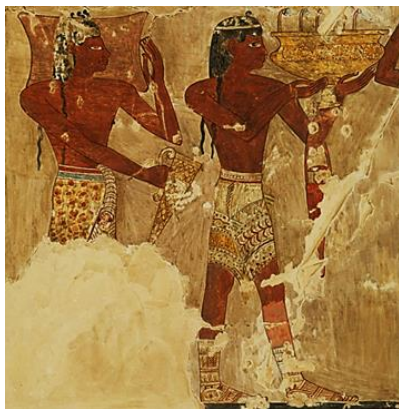

Рис. 1. Фрагмент розпису гробниці Менхеперрасенеба (ТТ 86) із зображенням “принца Кефтіу”, “принца Хатті”, “принца Туніпу”. Фіви [6, рl. XXI]

А

Б

Рис. 2. Принесення дарів Кефтіу: А – гробниця Менхеперрасенеба (ТТ 86) [6, рl. XXI]; Б – гробниця Рехміра (ТТ 100) (за [images.app.goo.gl/pKNU1dx9HVLcBKPU7])

А

Б

Рис. 3. Єгипетські пам'ятки, знайдені на Криті: А – скарабей із картушем Тутмоса III [<https://egypt-museum.com/keftiu/>]; Б – алебастрова амфора з картушем Тутмоса III з кладовища Кацамбос у гавані Кносса. Археологічний музей Іракліона [8]

Література:

1. Яблонський В. В. Єгипетська імперія часів Тутмоса III. Київ, 2021.
2. Abo-Eleaz M.-E. E. Ancient Near Eastern Rulers and their Delegations in 18th Dynasty Egyptian Tombs. URL: <https://www.asor.org/anetoday/2024/06/egyptian-tombs-delegations> (доступ: 28 квітня 2025).
3. Bietak M., Marinatos N., Palyvou C. Taureador Scenes in Tell el Dab'a and Knossos. Vienna, 2007.
4. Bietak M. The Palatial Precinct at the Nile Branch (Area H). URL: https://www.auaris.at/html/ez_helmi_en.html#8 (доступ: 18 квітня 2025).
5. Dautais L. "C'est une multitude de navires-kftjw qu'il a faits pour moi..." Sur l'égyptianité du bateau de type crétois. *ENIM*. 14, 2021, pp. 75–89.
6. Davies N. Ancient Egyptian Paintings. Vol. I. Chicago, 1936.
7. Davies N. The Tomb of Rekh-mi-re' at Thebes. Vol. I. New York, 1943.
8. Egyptian alabaster amphora with cartouche of Pharaoh Tuthmosis III – Heraklion Archaeological Museum. URL: <https://heraklionmuseum.gr/en/exhibit/egyptian-alabaster-amphora-with-cartouche-of-pharaoh-tuthmosis-iii/> (доступ: 12 травня, 2025).
9. Gundacker R. Papyrus British Museum 10056: Ergebnisse einer Neukollationierung und Anmerkungen zur inhaltlichen Auswertung

im Rahmen der militärischen Ausbildung Amenophis' II. *Ä&L*. 27, 2017, pp. 281–334.

10. Judas B. A. At the Edge of the World: The Keftiu as a Liminal People in Early New Kingdom Egypt. *Society for the Study of Egyptian Antiquities*, Spring 2014:2, pp. 6–8.

11. Matic U. Aegean Emissaries in the Tomb of Senenmut and Their Gift to the Egyptian Kings. *JAEL*. Vol. 7 (4), 2015, pp. 38–52.

12. Matic U. “Minoans”, *Kftjw* and the “Islands in the middle of *w3d wr*” beyond ethnicity. *Egypt and the Levant*. 24, 2014, pp. 277–294.

13. Panagiotopoulos D. Foreigners in Egypt in the Time of Hatshepsut and Thutmose III. Thutmose III: a new biography. Ann Arbor. 2009.

14. Panagiotopoulos D. Keftiu in Context. Theban Tomb-Paintings as a Historical Source. *Journal of Archaeology*. 20, 2001, pp. 263–283.

15. Sethe K. Urkunden des ägyptischen Altertums, Abteilung 4. Band 4. Leipzig : Hinrichs, 1909.

16. Tell el-Dab'a: Late Minoan wall paintings. URL: <https://www.oeaw.ac.at/en/oeai/research/prehistory-wana-archaeology/archaeology-in-egypt-and-sudan/tell-el-daba-late-minoan-wall-paintings> (доступ: 12 травня 2025).